

ДОДАТКОВІ ГАРАНТІЇ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО НЕПОВНОЛІТНІХ

ADDITIONAL GUARANTEES DURING CRIMINAL PROCEEDINGS REGARDING MINORS

Страшок А.А., доктор філософії в галузі права,
старший викладач кафедри конституційного, міжнародного і кримінального права
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Клапоушак Д.С., студентка III курсу юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса

У науковій статті авторами досліджується додаткові гарантії неповнолітніх осіб під час здійснення кримінального провадження в Україні. Обґрунтовано, що існують певні групи осіб, серед яких – неповнолітні, які користуються додатковими гарантіями під час здійснення кримінального провадження, що не тягне за собою порушення засади рівності, оскільки вони обумовлюються їх вразливим, порівняно із дорослими, становищем, якому держава повинна приділяти окрему увагу, а також саме вони визначають особливості здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Виокремлено ряд міжнародних та національних нормативно-правових актів, якими повинні керуватися органи державної влади під час здійснення провадження щодо неповнолітніх. Зроблено висновок, що наслідком недотримання міжнародних принципів здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх є порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Авторами проаналізовано норми КПК України та визначено ряд гарантій здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх. Зокрема, досліджено норми законодавства щодо переліку уповноважених осіб на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, зроблено висновок, що відсутність прокурора є прогалиною законодавства, внаслідок чого запропоновано внести зміни до КПК України. Визначено, що законодавство не містить спеціальних вимог до таких осіб та зроблено висновок про необхідність спеціалістів, які беруть участь у судових процесах, бути підготовленими до роботи із неповнолітніми, аби якісно надати правову допомогу та мінімізувати негативний вплив на психіку неповнолітнього.

Встановлено, що однією з гарантій здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх є обов'язкова участь захисника, яка забезпечить дотримання та належне здійснення прав неповнолітньою особою, наслідком ж незалучення захисника є визнання доказів недопустимими, а також скасування судового рішення.

Обґрунтовано, що до дискреційних повноважень слідчого судді та суду відносять право прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини у разі якщо обвинуваченим. На думку авторів, приймаючи рішення про здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні слідчий суддя, суд повинні з'ясувати таку необхідність кожному окремому випадку.

Ключові слова: кримінальне провадження, кримінальний процес, неповнолітній, особливості, гарантії.

In the scientific article, the authors examine additional guarantees of minors during criminal proceedings in Ukraine. It is substantiated that there are certain groups of persons, including minors, who enjoy additional guarantees during criminal proceedings, which do not entail a violation of the principle of equality, since they are determined by their vulnerable position, compared to adults, to which the state should pay special attention, and they also determine the specifics of conducting criminal proceedings against minors.

A number of international and national normative legal acts have been singled out, which should be guided by state authorities when conducting proceedings against minors. It was concluded that the consequence of non-compliance with international principles of conducting criminal proceedings against minors is a violation of the right to a fair trial, guaranteed by Art. 6 of the Convention on the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms.

The authors analyzed the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine and determined a number of guarantees for criminal proceedings against minors.

The legislative norms regarding the list of persons authorized to carry out criminal proceedings against minors were studied, it was concluded that the absence of a prosecutor is a gap in the legislation, as a result of which it is proposed to make changes to the Code of Criminal Procedure of Ukraine. It was determined that the legislation does not contain special requirements for such persons, and a conclusion was drawn about the need for specialists participating in court proceedings to be prepared to work with minors in order to provide high-quality legal assistance and minimize the negative impact on the minor's psyche.

It has been established that one of the guarantees of conducting criminal proceedings against minors is the mandatory participation of a defense attorney, which will ensure compliance and proper exercise of rights by a minor, and the consequence of not involving a defense attorney is the recognition of evidence as inadmissible, as well as the annulment of the court decision.

It is substantiated that the discretionary powers of the investigating judge and the court include the right to make a decision to conduct a criminal proceeding in a closed court session during the entire court proceeding or its separate part in the case of the accused. According to the authors, when making a decision to carry out criminal proceedings in a closed court session, the investigating judge, the court should clarify this necessity in each individual case.

Key words: criminal proceedings, criminal process, minor, features, guarantees.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних напрямів державної політики є протидія злочинності, вчинюваній неповнолітніми (дитяча злочинність). Згідно даних Єдиних звітів Офісу Генерального прокурора про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення за 2020, 2021 та 2022 роки рівень вчинення кримінальних правопорушень неповнолітніми значно знизився, а саме у 2020 р. – 2932, 2021 р. – 2641, 2022 р. – 1396 [1]. При цьому, за даними Національної поліції України майже половина це тяжкі і особливо тяжкі злочини, з них 50%

відсотків цих злочинів – це злочини на кшталт крадіжок, грабежів, розбоїв, і інша частина – це тяжкі тілесні ушкодження, є і приклади вбивств. З огляду на те, що хоча динаміка дитячої злочинності та вчинення кримінальних правопорушень відносно неповнолітніх осіб зменшується варто відзначити важливість досліджуваного питання. **Метою** даної статті є дослідження додаткових гарантій неповнолітніх осіб під час здійснення кримінального провадження з метою визначення проблемних питань правового регулювання та шляхів їх вдосконалення.

Аналіз останніх досліджень. Питанням дослідження здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх займалися такі вчені, як С. А. Альперт, І. В. Гловок, В. Г. Гончаренко, Ю. М. Грошевий, О. М. Крукевич, О. П. Кучинська, Л. М. Лобойко, В. Т. Нор, М. А. Погорецький, В. В. Романюк, Л. Д. Удалова, О. Г. Шило, О. О. Юхно та інші.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції України утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави (ст. 3); громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24) [2]. Дані норми Основного Закону імплементовані у КПК України шляхом встановлення одним із завдань кримінального провадження охорони прав і законних інтересів учасників кримінального провадження (ст. 2) та рівності перед законом і судом як однієї з засад кримінального провадження (ст. 10) [3]. Зміст даної засади зводиться до того, що не може бути привілеїв чи обмежень у процесуальних правах, передбачених КПК України, за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних чи інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, громадянства, освіти, роду занять, а також за мовними або іншими ознаками, презюмується, що охорона прав і законних інтересів рівною мірою застосовується до всіх учасників кримінального провадження. Проте, існують певні групи осіб, серед яких – неповнолітні, які користуються додатковими гарантіями під час здійснення кримінального провадження, що не тягне за собою порушення засади рівності. Дані гарантії не можна розглядати як порушення цієї засади, оскільки вони обумовлюють їх вразливим, порівняно із дорослими, становищем, якому держава повинна приділяти окрему увагу, а також саме вони визначають особливості здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх.

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у Листі «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх» від 16.01.2017 р. № 223-66/0/4-17 зазначив, що під час здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх суди зобов'язані забезпечувати точне й неухильне застосування чинного законодавства, своєчасний та якісний їх розгляд, керуватися Конституцією України, Кримінальним кодексом України (КК), Кримінальним процесуальним кодексом України (КПК), положеннями інших нормативно-правових актів України, міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, зокрема, Конвенцією ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року, Мінімальними стандартними правилами ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх від 29 листопада 1985 року («Пекінські правила»), а також враховувати практику Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ). Не ставлячи собі за мету надання характеристики всіх нормативно-правових актів, які регулюють здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, вважаємо, що в рамках даної роботи це є і не доцільним, ми зупинимося лише на особливостях, які закріплює діючий КПК України.

Кримінальне провадження щодо неповнолітніх здійснюється у загальному порядку з урахуванням особливостей, передбачених гл. 38 КПК України, та із дотриманням принципу забезпечення реалізації неповнолітніми особами права користуватися додатковими гарантіями, встановленими національним законодавством та міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. При цьому, у випадку, якщо норми КПК суперечать такому міжнародному договору, застосуванню підлягають, згідно із ч. 4 ст. 9 КПК України, положення відповідного договору [4].

На підтвердження даної позиції варто навести норми основних міжнародно-правових актів у цій сфері. Так,

у Декларації прав дитини зазначено, що дитина, зважаючи на її фізичну та розумову незрілість, потребує спеціальну охорону та піклування, включаючи належний правовий захист. Загальна декларація прав людини зазначає, що дитинство дає право на особливе піклування і допомогу (ч. 2 ст. 25) [5], у Конвенції про права дитини вказано, що в усіх діях стосовно дітей головна увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини (ст. 3) [6].

Наслідком недотримання судом міжнародних принципів здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх, на думку Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, яка висловлена ним у вищезазначеному Листі, є порушення права на справедливий суд, гарантованого ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Відповідно до ст. 6 СК України та ст. ст. 31, 32, 34 ЦК України правовий статус дитини має особа до досягнення нею вісімнадцяти років (повноліття). Малолітньою вважається дитина до виповнення їй чотирнадцяти років, неповнолітньою – у віці від чотирнадцяти до вісімнадцяти років (пп. 11, 12 ч. 1 ст. 3 КПК України).

Проаналізувавши норми КПК України можна виокремити особливості кримінального провадження щодо таких категорій неповнолітніх:

1) якщо особа на момент вчинення суспільно небезпечного діяння не досягла 11 років, кримінальне провадження у разі його початку підлягає закриттю у зв'язку з відсутністю у діянні складу кримінального правопорушення (п. 2 ч. 1 ст. 284 КПК України);

2) у випадку, коли особа у віці 11 років до досягнення віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, вчинила суспільно небезпечне діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом про кримінальну відповідальність, то досудове розслідування та судове провадження відбувається у відповідності з положеннями § 2 гл. 38 КПК України з урахуванням загальних правил кримінального провадження щодо неповнолітніх, зазначених у § 1 гл. 38 КПК України;

3) якщо неповнолітній вчинив кримінальне правопорушення, досягнувши віку, з якого можлива кримінальна відповідальність, судочинство здійснюється за загальними правилами КПК України з урахуванням норм § 1 гл. 38 КПК України.

У першому випадку неповнолітній потрапляє на облік уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України. Служба у справах дітей та інші спеціалізовані установи проводять з ними профілактичну та виховну роботу.

Порядок здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх визначається загальними правилами КПК України з урахуванням особливостей, передбачених гл. 38 КПК України, у зв'язку з чим до гарантій здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх слід віднести наступні: 1) спеціально уповноважений дізнавач, слідчий (ч. 2 ст. 484, ч. 1 ст. 499 КПК України); 2) обставини, що підлягають встановленню у кримінальному провадженні щодо неповнолітніх (ст. 485 КПК України); 3) участь законного представника (ст. 488 КПК України); 4) обов'язкова участь захисника (п. 1 ч. 2 ст. 52, ч. 3 ст. 499 КПК України); 5) особливий порядок виклику неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого (ст. 489 КПК України); 6) особливий порядок допиту (ст. 226, ст. 489, ст. 491 КПК України); 7) особливий порядок застосування запобіжних заходів (ст. 492, ст. 493, ч. 4 ст. 499 КПК України); 8) участь у судовому розгляді представників служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів Національної поліції (ст. 496 КПК України); 9) здійснення судового розгляду уповноваженими судьями (ч. 14 ст. 31 КПК України); 10) можливість проведення закритого судового засідання за рішенням слідчого судді, суду (ч. 2 ст. 27 КПК України); 11) необ-

хідність складення досудової доповіді (ст. 314¹ КПК України) та інші. Визначаючи додаткові гарантії, якими користуються неповнолітні під час здійснення кримінального провадження в рамках даної роботи вважаємо за необхідне надати характеристику деяким з них.

Відповідно до КПК України кримінальне провадження щодо неповнолітньої особи здійснюється слідчим, дізнавачем, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 2 ст. 484); досудове розслідування здійснюється слідчим, дізнавачем, які спеціально уповноважені керівником органу досудового розслідування на здійснення досудових розслідувань щодо неповнолітніх (ч. 1 ст. 499). При цьому, розгляд стосовно неповнолітньої особи обвинувального акта, клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності, застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру, їх продовження, зміну чи припинення, а також кримінальне провадження в апеляційному чи касаційному порядку щодо перегляду прийнятих із зазначених питань судових рішень здійснюються суддею, уповноваженим згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів» на здійснення кримінального провадження стосовно неповнолітніх (ч. 14 ст. 31 КПК України). Варто зазначити, що такі судді (суддя) обираються з числа суддів відповідного суду зборами суддів цього суду за пропозицією голови суду або за пропозицією будь-якого судді цього суду, якщо пропозиція голови суду не була підтримана, на строк не більше трьох років і можуть бути переобрані повторно (ч. 4 ст. 18 ЗУ «Про судоустрій і статус суддів») [7].

Проаналізувавши дані норми законодавства звертаємо увагу на відсутність серед даного переліку осіб, уповноважених на здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх, прокурора. Вважаємо, що його відсутність є прогалиною законодавства, адже саме прокурор здійснює процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, проводить допит неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого (ч. 2 ст. 491 КПК України), підтримує державне обвинувачення в суді, приймає низку рішень в рамках здійснення даного кримінального провадження. Дане твердження дає можливість погодитися з думкою Г. К. Тетерятник щодо доцільності доповнення ч. 2 ст. 484 КПК України нормою щодо спеціалізації прокурорів, які беруть участь у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх [8, с. 116].

Необхідно врахувати й те, що спеціальних вимог до слідчого, дізнавача, прокурора чи слідчого судді чи суду, які здійснюють кримінальне провадження щодо неповнолітнього, процесуальним законом не передбачено. Доречно навести коментар до п. 12 Пекінських правил, у якому наголошено на необхідності спеціальної підготовки всіх посадових осіб щодо забезпечення правопорядку, які беруть участь у здійсненні правосуддя щодо неповнолітніх. В контексті розгляду даного питання, варто погодитися з думкою О. Крикунова, що спеціалісти, які беруть участь у судових процесах, повинні бути підготовлені до роботи із цією категорією осіб, аби якісно надати правову допомогу та мінімізувати негативний вплив на психіку неповнолітнього [9, с. 99-100].

Однією з вимог діючого КПК України є необхідність складення представником уповноваженого органу з питань пробації досудової доповіді за ухвалою суду з метою забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого, а також прийняття судового рішення про міру покарання. Така досудова доповідь складається щодо неповнолітнього обвинуваченого віком від 14 до 18 років незалежно від тяжкості вчиненого злочину, крім випадків, передбачених ч. 4 ст. 314¹ КПК України. Необхідність складення досудової доповіді, яка в своєму змісті містить інформацію щодо соціально-психологічної характеристики неповнолітнього обвинуваченого повністю

узгоджується з нормою ст. 485 КПК України, яка вказує, що під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми, крім обставин, передбачених ст. 91 КПК України, також з'ясовуються: 1) повні і всебічні відомості про особу неповнолітнього: його вік (число, місяць, рік народження), стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси особи, які необхідно враховувати при індивідуалізації відповідальності чи обранні заходу виховного характеру; 2) ставлення неповнолітнього до вчиненого ним діяння; 3) умови життя та виховання неповнолітнього; 4) наявність дорослих підбурювачів та інших співучасників кримінального правопорушення.

Неповнолітньому підозрюваному, обвинуваченому з моменту встановлення факту неповноліття або виникнення будь-яких сумнівів у тому, що особа є повнолітньою забезпечується обов'язкова участь захисника (п. 1 ч. 2 ст. 52 КПК України). При цьому, участь захисника в судовому провадженні під час розгляду кримінального провадження, а також перегляду судових рішень за результатами судового розгляду щодо неповнолітніх має бути забезпечено в судах усіх інстанцій незалежно від стадії судового провадження та суб'єкта оскарження. Варто зазначити, що дана норма є позитивною з точки забезпечення дотримання та належного здійснення прав неповнолітньою особою, а також те, що така особа не має належної обізнаності у законодавстві через її вік. У випадку не залучення захисника самим неповнолітнім або його законним представником, у силу дії принципу законності, він повинен бути залучений уповноваженими суб'єктами, які здійснюють провадження щодо неповнолітнього. Наслідком ж незалучення захисника є визнання доказів недопустимими (ст. 87 КПК України), а також скасування судового рішення (п. 4 ч. 2 ст. 412 КПК України).

До дискреційних повноважень слідчого судді та суду відносять право прийняти рішення про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження або його окремої частини у разі якщо обвинуваченим є неповнолітній (ч. 2 ст. 27 КПК України). У випадку ж надходження клопотання неповнолітнього обвинуваченого, його захисника або законного представника про здійснення судового розгляду за участю неповнолітнього обвинуваченого у закритому судовому засіданні правильним вбачається, з'ясувавши думку сторони обвинувачення та потерпілого, задовольняти таке клопотання. Дана норма закону повністю узгоджується з нормами міжнародного права, а саме: 1) право неповнолітнього на конфіденційність має забезпечуватись на всіх етапах процесу, щоб уникнути заподіяння їй чи йому шкоди через непотрібну гласність або через шкоду репутації (п. 8.1 Мінімальних стандартних правил ООН, які стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх («Пекінські правила»); 2) усім державам-учасницям рекомендується ввести правило, згідно з яким судові чи інші слухання у справі дитини, що знаходиться в конфлікті з законом, повинні носити закритий характер (п. 66 Зауважень загального порядку № 10 (2007) Комітету ООН з прав дитини). Європейський суд з прав людини у рішеннях «Т. проти Великобританії» та «V. проти Великобританії» від 16 грудня 1999 р. встановив, що допуск великої кількості глядачів завадив належній участі неповнолітнього обвинуваченого у судовому розгляді та, відповідно, призвів до порушення ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. У зазначених справах висновок про незабезпечення ефективної участі неповнолітнього у судовому процесі ґрунтувався на тому, що присутність великої кількості аудиторії (надмірна публічність) та певні елементи облаштування зали судового засідання завадили дитині повною мірою користуватися правовою допомогою захисника, слідувати

його вказівкам та -розважливо підходити до прийняття рішень щодо свого захисту [10, с. 67–68].

Аналіз національної судової практики дає можливість зробити висновок, що розгляд більшості кримінальних проваджень щодо неповнолітніх відбувається саме у закритому судовому засіданні впродовж усього судового провадження. При цьому, невиключені випадки проведення закритого судового засідання протягом окремої частини судового провадження. Показовим випадком є ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 09 січня 2020 року у справі № 373/2237/19, яким клопотання захисника про проведення закритого судового засідання було задоволено частково: «Захисник Валько І. В. подав до суду клопотання про проведення закритого судового засідання, оскільки відбуватиметься судовий розгляд резонансної справи, де одним із обвинувачених є неповнолітній. Вказує на те, що суспільний інтерес не може превалювати над можливістю неповнолітньому брати належну участь в судовому засіданні з метою свого захисту... Перевіривши доводи учасників судового розгляду щодо проведення закритого судового засідання суд дійшов до висновку, що підстав для проведення закритого судового засідання не вбачається... Судом з'ясовано, що неповнолітній обвинувачений не відчуває будь-якого дискомфорту чи ніяковості під час спілкування з чисельною аудиторією; будь-якого впливу на нього під час судового розгляду не чиниться; заходи безпеки відносно нього не застосовувалися і підстави для такого застосування відсутні; прискіплива увага суспільства та засобів масової інформації до перебігу даної справи в суді, висвітлення ними певних інформаційних фактів, що інколи мають неправдивий і суперечливий зміст свідчить про рівень правової культури суспільства в цілому, а не про процес в даній справі... Лише з огляду на зміст обвинувачення та особи неповнолітнього обвинуваченого можна дійти до висновку про здійснення кримінального провадження у закритому судовому засіданні під час судового слідства

за участю неповнолітнього обвинуваченого, як-то: допит обвинуваченого, дослідження доказів, що характеризують його особу тощо» [11]. Вважаємо, що приймаючи рішення про здійснення кримінального провадження в закритому судовому засіданні слідчий суддя, суд повинні з'ясувати таку необхідність в кожному окремому випадку.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, варто зауважити, що неповнолітні особи у рамках здійснення кримінального провадження користуються додатковими гарантіями, наявність яких обумовлюється їх вразливим, порівняно із дорослими, становищем, якому держава повинна приділяти окрему увагу. Норми міжнародних нормативно-правових актів зазначають, що органам державної влади необхідно більше уваги приділяти захисту прав неповнолітніх при розгляді кримінальних справ, а саме в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Особливості здійснення кримінального провадження щодо даної групи осіб закріплені у гл. 38 КПК України такі як: здійснення кримінального провадження спеціально уповноваженим дізнавачем, слідчим, слідчим суддею, судом; необхідність участі законного представника; обов'язкова участь захисника; особливий порядок виклику неповнолітнього підозрюваного чи обвинуваченого; особливий порядок допиту; особливий порядок застосування запобіжних заходів; необхідність участі у судовому розгляді представників служби у справах дітей та уповноваженого підрозділу органів Національної поліції тощо. Проаналізувавши КПК України можемо дійти до висновку, що порядок здійснення кримінального провадження щодо неповнолітніх є достатньо врегульованим, проте все ж має певні прогалини, які потребують майбутніх теоретичних досліджень та внесення змін до законодавства з метою їх подолання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дані статистики Офісу Генерального прокурора за 2020, 2021 та 2022 роки щодо про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchynili-kriminalni-pravoporushennya-2> (дата звернення: 14.03.2023 р.).
2. Конституція України: від 28 червня 1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30. Ст. 141 (дата звернення: 04.04.2023 р.).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2013, № 9–10, № 11–12, № 13, ст. 88 (дата звернення: 04.04.2023 р.).
4. Лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх» від 16.01.2017 р. № 223-66/04-17. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya.html (дата звернення: 04.04.2023 р.).
5. Загальна декларація прав людини прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 05.04.2023 р.).
6. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 05.04.2023 р.).
7. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2016, № 31, ст. 545. (дата звернення: 06.04.2023 р.).
8. Тетерятник Г. К. Гарантії забезпечення прав і законних інтересів неповнолітніх у кримінальному провадженні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2017. № 1. С. 115–119.
9. Крикунов О. Особливості суб'єктного складу кримінального провадження щодо неповнолітніх. *Історико-правовий часопис*. 2019. № 2 (14). С. 98–107.
10. Навчально-методичний посібник «Особливості здійснення кримінальних проваджень щодо неповнолітніх». Київ, 2017. 238 с. URL: <http://surl.li/dascx> (дата звернення: 06.04.2023 р.).
11. Ухвала Переяслав-Хмельницького міськрайонного суду Київської області від 09 січня 2020 року у справі № 373/2237/19. URL: <https://youcontrol.com.ua/catalog/court-document/86804630/>